

Dorota Otapowicz

ORCID: 0000-0002-8036-1273

Uniwersytet w Białymstoku

Agnieszka Sakowicz-Boboryko

ORCID: 0000-0001-5595-8249

Uniwersytet w Białymstoku

Życie wartościowe w percepcji studentów z niepełnosprawnością

Abstract

Dorota Otapowicz, Agnieszka Sakowicz-Boboryko, *Życie wartościowe w percepcji studentów z niepełnosprawnością* [A valuable life in the perception of students with disabilities]. Kultura – Społeczeństwo – Edukacja nr 2(26) 2024, Poznań 2024, pp. 55–66, Adam Mickiewicz University Press. ISSN (Online) 2719-2717, ISSN (Print) 2300-0422. <https://doi.org/10.14746/kse.2024.26.2.4>

The perception of students with disabilities as young people with personal potential that they wish to develop draws attention to the meanings they give to their aspirations and daily relationships, creating their own vision of a worthwhile life. The aim of the research was to identify the values that students with disabilities wish to follow in making their lives worthwhile and fulfilling. The research material was obtained by means of free interviews conducted with ten students. The content of the students' statements was analysed and interpreted, looking for the main areas and specific values they see in their lives. Three visions of a valuable life based on the beliefs of students with disabilities emerged. The first vision revolves around the importance of social relationships, especially close bonds. The second vision is driven by the desire for achievement and the resulting personal satisfaction. The third vision emphasises the importance of experiencing happiness and enjoying every moment of life. Each of these was associated with distinct orientations of the aspirations and expectations of students with disabilities, assessing what is worth striving for, what they desire and what values they follow.

Keywords

students; disability; values

Wprowadzenie

Przemiany społeczne, także na uczelniach wyższych, związane z normalizacją, integracją i inkluzją społeczną sprawiły, że obecność studentów z niepełnosprawnością na polskiej uczelni staje się codziennością i standardem (Sztobryn-Giercuskiewicz,

2016, s. 140). Realizowany jest społeczny model niepełnosprawności, w którym podkreśla się równość praw osób z niepełnosprawnością do satysfakcjonującego życia w społeczeństwie (Marszałek, 2007, s. 339). Studenci z niepełnosprawnością nie są postrzegani jako grupa wymagająca warunków do kompensacji braków i przewyższania własnych słabości, ale jako osoby posiadające potencjał osobisty, który pragną rozwijać i kreować według własnej wizji wartościowego życia. Istotne jest aktywizowanie studentów z niepełnosprawnością i włączanie do społeczności akademickiej, oparte na zasadach podmiotowości, wsparcia, integracji i pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Choć edukacja i uzyskanie wyższego wykształcenia w perspektywie studiującej młodzieży z niepełnosprawnością stanowi wartość samą w sobie (Sakowicz-Boboryko i in., 2017, s. 154), to wpisuje się jednak w szerszy plan realizacji za myśłu życia wartościowego.

Wartości życiowe to ważne dobra, które ludzie uznają za bardziej od innych warte tego, aby je w życiu osiągnąć (Sułek, 1983, s. 79). Określane są jako wartości życia codziennego, które zorientowane są na funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie, dostarczają jej społecznej identyfikacji i przynależności, pozwalają lepiej przystosować się do świata zewnętrznego (Szymczyk, 2011, s. 304). Są utożsamiane z trwałymi przekonaniami dotyczącymi celów życiowych, norm i zasad postępowania, które pozwalają na rozwój oraz osiągnięcie satysfakcji życiowej (Dziewiecki, 1998, s. 9). Mieczysław Łobocki (2006) definiuje je jako „to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest ze wszech miar godne pożądanego, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich” (s. 96). Są czymś więcej niż dążeniami czy celami życiowymi, gdyż są relatywnie bardziej stabilne, głębiej zakotwiczone w strukturze osobowości jednostki. Ich realnym przejawem są cele i dążenia życiowe, mobilizujące do aktywności codziennej, zwłaszcza w sytuacjach trudnych (Mariański, 2021, s. 165). Zdaniem Shaloma H. Schwartza wartości należy traktować jako powiązane z emocjami przekonania, które stanowią kryteria zasad czy standardów służących człowiekowi do oceniania ludzi, zdarzeń, aktywności, a także własnej osoby (za: Brzozowski, 2002, s. 28).

Wartości stanowią zatem swego rodzaju „drogowskazy”, którymi kierują się ludzie i dzięki którym możliwe staje się osiągnięcie satysfakcji życiowej. To one dodają sił i energii do podejmowania aktywności, mobilizują do przewyższania wszelkich barier, nawet w sytuacjach, które identyfikowane są jako te, które wywołują negatywne emocje i poczucie bezradności. W sytuacji doświadczania barier związanych z niepełnosprawnością nabierają szczególnego znaczenia, pozwalają bowiem na codzienne zmaganie się z tym, co konieczne do ich przewyższenia, na rzecz tego, co cenne i wartościowe.

Katalog wartości, jakimi kierują się ludzie w swoim życiu, jest ograniczony i sprowadza się według Schwarza do następujących typów (wiązek) wartości: (1) *samo-stanowienie* (niezależność w myśleniu i zachowaniu; podejmowanie samodzielnych wyborów i stawianie sobie własnych celów; działania twórcze; wiążą się z potrzebą poznawania oraz sprawowania kontroli nad otoczeniem); (2) *stymulacja* (wywodząca się z potrzeby różnorodności, zapotrzebowania na stymulację; ma swój wyraz w potrzebie zmian, poszukiwaniu nowości, prowadzeniu ekscytującego życia, śmiałości w działaniu); (3) *hedonizm* (zaspokajanie własnych potrzeb jednostki; czerpanie przyjemności z ich zaspokajania; dążenie do przyjemności; pobłażanie sobie; cieszenie się życiem); (4) *osiągnięcia* (związane są z sukcesem osobistym jednostki i realizacją zewnętrznych standardów doskonałości; bazują na normach społecznych i podziwie innych członków danego społeczeństwa; powiązane z cechami takimi jak: zdolny, ambitny, odnoszący sukcesy); (5) *władza* (celem jest osiągnięcie wysokiej pozycji społecznej i prestiżu; uzyskanie kontroli nad ludźmi oraz zasobami; wiązka ta składa się z takich wartości jak: autorytet, bogactwo, władza społeczna, uznanie społeczne); (6) *bezpieczeństwo* (odnosi się zarówno do bezpieczeństwa indywidualnego, jak i grupy, do której się należy; ceniona jest harmonia i stabilność relacji społecznych; wiązka ta składa się z wartości takich jak: bezpieczeństwo rodziny oraz narodu, porządek społeczny, czystość, odwzajemnianie); (7) *konformizm* (związany z ograniczaniem własnych działań, impulsów i skłonności, jeśli te wytrącają innych z równowagi lub im szkodzą, a także tych, które naruszają normy społeczne lub powszechne oczekiwania; wiązka zawiera w sobie takie wartości jak: grzeczność, posłuszeństwo, uprzejmość, samodyscyplina, szacunek dla rodziców i osób starszych); (8) *tradycja* (polega na akceptacji, respektowaniu obyczajów i zaangażowaniu w nie; idee związane z tradycją kulturową lub religijną; zawierają się w niej takie wartości jak: skromność, powściągliwość, pobożność, prostota, akceptacja swojego miejsca w życiu, szacunek dla tradycji); (9) *dobroczynność* (określana również jako „życzliwość”; wywodzi się z potrzeby afiliacji oraz interakcji z innymi ludźmi; do tego typu wartości należą między innymi: pomaganie, lojalność, wybaczenie, uczciwość, odpowiedzialność, prawdziwa przyjaźń, dojrzała miłość); (10) *uniwersalizm* (osoby cenią tolerancję, zrozumienie oraz zabieganie o pomyślność wszystkich ludzi, troskę o naturę; istotne są wartości takie jak: posiadanie szerokich horyzontów myślowych, mądrość, sprawiedliwość społeczna, piękno, równość, pokój na świecie, jedność z naturą, ochrona środowiska) (Schwartz, 1992, s. 5–13, za: Brzozowski, 2002, s. 32–36; za: Ossowska, 2008, s. 119–120).

Opisane typy (wiązki) wartości stanowią uniwersalny katalog, z którego korzystają ludzie, budując własny, indywidualny system wartości. Każda osoba wartościuje swoje życie w taki sposób, że pewne obszary życiowe są decydujące i to one

stanowią punkt wyjścia do nadawania znaczenia doświadczeniom życiowym i dokonywania oceny własnego życia (Byra, 2014, s. 22). Osoby z niepełnosprawnością dokonują rewizji własnego systemu wartości tak, aby jego realizacja była możliwa i satysfakcjonująca (Chudy, 1987, s. 15). Mogą więc ukierunkowywać swoją aktywność na te obszary wartości, w których mogą z powodzeniem odnosić sukcesy mimo istniejącej niepełnosprawności. Badania Lilach Sagiv i Shaloma H. Schwartz (2000, s. 193) pokazały, że o możliwości osiągnięcia satysfakcji życiowej nie decyduje sama hierarchia cenionych wartości, a sukces w zakresie ich realizacji.

Cel i metoda badań

Celem badań było określenie ważnych obszarów życia i dostrzeganych w nich znaczących wartości, jakimi pragną kierować się studenci z niepełnosprawnością, czyniąc swoje życie wartościowym i satysfakcjonującym.

Przyjęto strategię badań jakościowych z wykorzystaniem metody indywidualnych przypadków. Zastosowano technikę wywiadu swobodnego, przeprowadzonego w formie rozmowy wywołanej pytaniami: „Co według Ciebie oznacza życie wartościowe?”, „Co w Twoim życiu stanowi największą dla Ciebie wartość?”.

Wywiady przeprowadzono z dziesięcioma studentami Uniwersytetu w Białymstoku, w tym ośmioma kobietami i dwoma mężczyznami. Posiadali oni orzeczenia o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności ze względu na niepełnosprawność ruchową (cztery osoby), wzrokową (dwie osoby) lub chorobę przewlekłą (cztery osoby). Wszyscy byli mieszkańcami Białegostoku i najbliższych okolic.

Treść wypowiedzi studentów poddano analizie i interpretacji, poszukując obszarów i szczegółowych wartości, jakie dostrzegają oni w swoim życiu, wykorzystując typologię i charakterystykę wartości Schwartz (1992).

Wyniki badań

Dokonana analiza wypowiedzi studentów pozwoliła na wyłonienie kilku kluczowych obszarów, uznawanych przez studentów za te, które sprawiają, że swoje życie postrzegają oni jako wartościowe.

Życie wartościowe to życie z innymi ludźmi

Większość badanych studentów najwyższą wartość w swoim życiu nadawała relacjom społecznym, zwłaszcza bliskim więziom z rodziną i znajomymi. Poszczególne

studenci dostrzegali możliwość realizacji w tym obszarze zróżnicowanych, cenionych przez nich wartości.

Swoje relacje ze znajomymi cenili ze względu na wartość, jaką jest bezpieczeństwo. Dobre relacje ze znajomymi są cenionym dobrem zabezpieczającym przed osamotnieniem – sytuacją wzbudzającą lęki i poczucie zagrożenia.

Wartościowe są w moim życiu dobre relacje ze znajomymi. Zależy mi na tym, nie lubię być sam. Czasami staram się nawet nadmiernie zabiegać o względy innych, może się nawet narzucam. Obawiam się odrzucenia, braku akceptacji, czuję nawet lęk przed taką sytuacją. (W10¹)

Istotne są także wartości związane z dobrym samopoczuciem, radością bycia wśród życzliwych osób oraz wsparciem doświadczanym z ich strony.

W moim życiu szczególną wartość stanowią ludzie, których spotykam. Tak, żyję wśród wspaniałych ludzi, dają mi dużo radości, dodają pewności siebie, czasem sprowadzają na ziemię, ale są dla mnie życzliwi. (W7)

Studentka zwraca też uwagę na fakt, że w wielu sytuacjach spotkała się z nieoczekiwaną i bezinteresowną pomocą, przyjaznymi gestami i wsparciem, dzięki któremu zdołała przetrwać trudne momenty. Również kolejna osoba podkreśla znaczenie wsparcia doświadczanego ze strony bliskich.

Największą wartością w moim życiu jest rodzina i przyjaciele. Dają mi bardzo dużo wsparcia. To ich obecność dodaje mi sił, nie wiem, co bym zrobiła bez nich. (W8)

Zwraca też uwagę, że starania innych nie pozwalają jej na to, aby z czegokolwiek zrezygnować, poddać się chorobie i własnym słabościom. Czuje się wręcz zobowiązana do tego, by sprostać pokładanym w niej nadziejom. Podejmowanie wyzwań i osiąganie sukcesów jest niewątpliwie postrzegane jako wartość, która możliwa jest do realizacji dzięki wsparciu ze strony najbliższych.

Wartość relacji w swoim życiu badani studenci cenią ze względu na szacunek i uznanie, jakim obdarzają ich inni. To właśnie sprawia, że ich życie staje się wypełnione tym, czego pragną – można sądzić, że jest dobre, szczęśliwe.

Istotne w moim życiu i nadające mu wartość są dobre stosunki z moimi bliskimi i znajomymi, zwłaszcza ich uznanie i szacunek, jakim mnie obdarzają. (W3)

Najważniejsi są dla mnie ludzie, ich obecność, dobre relacje. One sprawiają, że moje życie jest wypełnione tym, czego pragnę. Bardzo staram się, by nikogo nie urazić, by sprawić

¹ Oznaczenia wypowiedzi: W – wywiad, liczba – numer wywiadu.

innym radość, by mnie ceniono, szanowano, uważano za dobrą koleżankę, przyjaciółkę czy po prostu człowieka. (W5)

Dobre relacje i możliwość bycia wśród życzliwych osób stanowi dla studentów szczególną wartość, o którą warto zabiegać, której nie można stracić. To one bowiem zapewniają możliwość postrzegania swojego życia jako wartościowego ze względu na wartości, jakimi są: bezpieczeństwo, autorytet i uznanie społeczne, grzeczność i szacunek wobec innych.

Postrzegając wartość własnego życia przez pryzmat dobrych relacji z innymi, badani sygnalizowali także obawy związane z tym, że to inni, dzięki swojej obecności, życzliwości i wsparciu, czynią ich życie wartościowym, więc mogą je też wartości pozbawić. Stąd lęk przez utratą akceptacji ze strony innych, co skutkuje wieloma staraniami o względy i przychyłność społeczną.

Wskazane wartości są związane z umacnianiem własnego Ja, przewyciężaniem słabości, co z kolei pozwala na podejmowanie dalszych wyzwań, jakimi są studiowanie i sprostanie wymaganiom oraz konsekwentne dążenie do osiągnięcia pozytywnych rezultatów podjętych zobowiązań.

Studenci z własną rodziną postrzegali wartość swojego życia przez pryzmat poczucia bycia potrzebnym i ważnym dla bliskich, a przede wszystkim dostrzegali wartość w tym, że to oni są osobami, które mogą troszczyć się o innych.

Szczególnie wartościowe jest w moim życiu to, że posiadam własną rodzinę. To właśnie ona nadaje mojemu życiu wartość, jestem ważna i potrzebna. Mogę troszczyć się o innych. (W9)

Możliwość odwzajemnienia okazywanych im przez innych względów, poczucie bycia ważnym i potrzebnym zapewnia studentom większe poczucie bezpieczeństwa i pewności co do tego, że wartość ich życia nie jest zagrożona.

Analiza dążeń i oczekiwań studentów postrzegających wartość swojego życia w dobrych relacjach społecznych wskazuje, że studia i możliwość uzyskania wykształcenia wyższego są ważne nie tylko ze względu na osobisty sukces, ale przede wszystkim ze względu na uznanie i autorytet, jakim mogą i będą mogli cieszyć się ze strony innych.

Ważne, wartościowe jest to, że stawiam sobie cele, że je osiągam, to sprawia mi radość, dodaje pewności siebie. Wiem, że dzięki temu sprawiam także radość moim bliskim, że są ze mnie dumni i cieszą się razem ze mną. (W7)

Dążenia do uzyskania autorytetu społecznego jeszcze bardziej wybrzmiewają w wypowiedziach kolejnych studentów:

Na drugim miejscu stawiam w swoim życiu studia. Uważam, że to ogromna szansa, by być kimś, a nie tylko osobą niepełnosprawną. (W9)

Istotne jest dla mnie pełnienie roli osoby, która ma coś do zaoferowania innym. Sądzę, że po ukończeniu studiów będę miała większe szanse na to. (W5)

Dzisiaj wykształcenie wyższe to podstawa, by móc cokolwiek sobą reprezentować. Będę osobą niepełnosprawną z pełnym wykształceniem średnim? To nie jest satysfakcjonujące. (W3)

Muszę ukończyć studia, to jest bardzo ważne, kim inaczej będę? Osobą niepełnosprawną nienadającą się do pracy fizycznej? (W6)

Niektórzy w sposób jednoznaczny podkreślali, że niepełnosprawność jest dla nich istotną przeszkodą na drodze do pełnej satysfakcji życiowej i realizacji wartościowego życia:

Niepełnosprawność mnie ogranicza, gdyby nie to, mogłabym wybrać inny kierunek studiów i rzeczywiście robić to, czego bym pragnęła. (W3)

Niepełnosprawność mnie ogranicza, nie mogę robić wielu rzeczy, które lubię. (W9)

Niepełnosprawność to konieczność pogodzenia się z tym, że nie wszystko jest tak, jak bym chciała, że nie na wszystko mogę sobie pozwolić. Myślę jednak, że bardziej cenię to, co możliwe, i z tego staram się czerpać jak najwięcej. (W7)

Studenci wskazywali, że ich dążenia i cele życiowe nie zawsze są zgodne z ich autentycznymi pragnieniami, że nie chcą budować swojej przyszłości na tym, co może okazać się nierealne ze względu na okoliczności związane ze stanem zdrowia; nie widzieli sensu w stawianiu sobie wyzwań, które wymagają znacznego wysiłku w przezwyciężaniu barier. Podkreślali natomiast samą wartość bycia wśród innych na zasadzie akceptacji, poczucia uznania i szacunku, co według nich pozwala na doświadczanie wartościowego, sensownego i dobrego życia. Podkreślali szczególną wartość relacji z bliskimi i znajomymi, ponieważ daje im to poczucie bezpieczeństwa, możliwość czerpania radości z życia, doświadczania szacunku i uznania oraz dodaje pewności siebie i odwagi w podejmowaniu wyzwań, jakie wiążą się ze studiowaniem oraz przyszłą aktywnością zawodową.

Osobiste sukcesy jako wartość życiowa

Wśród badanych osób tylko jedna studentka (niewidoma) szczególną wartość w swoim życiu przypisuje osobistym osiągnięciom. Przy czym szczególnie istotna jest satysfakcja z codziennej realizacji zadań, jakie podejmuje, i radzenia sobie w sytuacjach z tym związanych.

Szczególnie wartościowe jest to, że dążę do swoich celów, że podejmuję codzienny wysiłek z tym związany, że sobie radzę, jestem z tego dumna. (W1)

Studentka wskazuje tu na najbardziej podstawowe aktywności, które podejmuje w związku ze studiowaniem, jak dojazd na uczelnię, dbanie o swój wygląd, zabieganie o konieczną pomoc czy radzenie sobie w sytuacjach nieoczekiwanych. Jest dumna z tego, że uczy się i zdobywa wykształcenie, które jest zgodne z jej osobistym wyborem. Wiąże z nim nadzieję na przyszłość zawodową i satysfakcję osobistą. Jednocześnie stara się podporządkować normom i standardom, które dają jej poczucie bezpieczeństwa i uporządkowania życia.

Ważne jest, by w życiu trzymać się zasad, które się wyznaje, to według mnie pozwala postępować właściwie w każdej sytuacji, zwłaszcza w trudnych, gdy nie wiadomo, co robić. (W1)

Jej emocjonalne zaangażowanie przepełnione jest z jednej strony pragnieniem osiągnięcia sukcesu, z drugiej strony lękiem przed porażką. Za kwestię szczególnie istotną w swoim życiu uznaje własną zaradność, samodzielność, determinację do tego, by konsekwentnie dążyć do realizacji swoich celów. Ma żal, że na wcześniejszym etapie edukacji nie wymagano od niej wystarczająco dużo, że nie przygotowano do radzenia sobie w świecie pełnym barier, których wręcz nie znała i nie wyobrażała sobie (szkoła specjalna z internatem). W konsekwencji musi radzić sobie z nadrabianiem materiału, z przezwyciężaniem trudności w dostępie do informacji wynikających z braku wzroku, z brakiem czasu, którego potrzebuje więcej na wykonanie każdego zadania, z samodzielnym poszukiwaniem sposobów uczenia się, powtarzania, przygotowywania się do zajęć. Pomimo licznych trudności nie myśli jednak o rezygnacji ze studiów, ale przede wszystkim dąży do obranych celów i poszukuje pomocy, by poradzić sobie i sprostać na każdym etapie ich realizacji. W percepcji studentki jej życie to codzienne wyzwania i osiągnięte sukcesy, które uznaje za wartę tego, by pokonywać wszelkie trudności i odczuwać dumę z konsekwentnie realizowanych dążeń. Docenia wsparcie ze strony uczelni oraz okazywaną jej życzliwość, określaną przez studentkę jako „pomocna dłoń”. Ostatecznie to jej indywidualne dążenia, osobista zaradność i sprawczość stanowią główne źródło dostrzeganej wartości własnego życia. Nie odczuwa jednak satysfakcji z własnego życia, jakiej oczekuje, co częściowo wiąże z niepełnosprawnością.

Moje życie nie jest takie, jak bym chciała, to w pewnym stopniu z powodu mojej niepełnosprawności. (W1)

Dobre samopoczucie jako podstawa życia wartościowego

Kolejny kierunek dążeń i oczekiwań związanych z czynieniem własnego życia wartościowym upatrywany jest w dobrym samopoczuciu, doświadczaniu radości z życia, a także w poszukiwaniu przyjemnych doznań, stanowiących motywator podejmowanych działań.

Jeżeli coś się lubi robić, to nawet jeżeli nie jest łatwo, jeżeli coś nie wychodzi, łatwiej jest sobie radzić. Poza tym ja jestem ogólnie osobą, która zawsze potrafi znaleźć coś, co poprawi mi humor. [...] W moim życiu wartościowe jest to, że dobrze się czuję w tym, co robię, że sprawia mi to przyjemność. (W10)

Badany student wartość własnego życia upatruje w tym, że może robić to, co sprawia mu przyjemność i przynosi satysfakcję. Wyjaśnia także, że w swoim życiu przeszedł trudny okres, nie widział sensu życia. Jest wdzięczny najbliższemu i znajomym, że wręcz zmusili go do wychodzenia z domu, podjęcia studiów, wyjazdów i aktywnego życia. Aktualnie dużą wagę przywiązuje do tego, by otaczać się gronem przyjaciół, z którymi może w sposób ciekawy i przyjemny spędzać czas wolny. Obecność innych jest dla niego wręcz warunkiem koniecznym, by można było doświadczać życia ciekawego, szczęśliwego i pełnego radosnych doznań. Dlatego też obawa przed samotnością skłania go do zabiegania o względy innych.

Zależy mi na dobrych relacjach ze znajomymi. To jest dla mnie ważne, nie lubię być sam. Czasami staram się nawet nadmiernie zabiegać o względy innych, może się nawet narzucam. (W10)

Wydaje się, że poszukiwanie wartości własnego życia w przyjemnych i satysfakcjonujących doznaniach jest, w przypadku badanego studenta, próbą odpowiedzi na kryzys związany z doświadczaniem osamotnienia, poczuciem braku zainteresowania jakąkolwiek aktywnością, a wręcz utraty sensu życia. Docenia więc wagę przykrych doświadczeń jako tych, od których pragnie jak najbardziej się oddalić, które pragnie jak najbardziej zastąpić nową wizją życia, którą aktualnie urzeczywistnia.

Zakończenie

Analiza wartości życiowych, doświadczanych i cenionych przez studiującą młodzież z niepełnosprawnością, sprawiających, że swoje życie oceniają jako wartościowe, pozwoliła na wyłonienie trzech kluczowych obszarów, do których odnoszą

swoje przekonania: dobre relacje społeczne, w szczególności bliskie więzi; osiągnięcia i wynikająca z nich osobista satysfakcja oraz doświadczanie szczęścia i radości z każdej chwili życia. Każdy z obszarów wyznaczał odrębne kierunki dążeń i oczekiwań co do przyszłości i oceny tego, o co warto zabiegać, czego pragnąć i za jakimi wartościami podążają.

Badania wskazują, że wartości związane z bliskimi relacjami rodzinnymi i przyjaźnią są zaliczane do najwyższej cenionych przez polskich studentów (Strózik, 2014, s. 21). Nic też dziwnego, że większość badanych studentów z niepełnosprawnością szczególną wartość upatruje w tym właśnie obszarze swojego życia. Wartości, do których odnosili się studenci, uzasadniając znaczenie bliskich relacji społecznych, to: radość z życia, poczucie wsparcia (bezpieczeństwa), szacunek i uznanie.

Obecność przyjaznych osób dodaje studentom z niepełnosprawnością pewności siebie i odwagi w podejmowaniu wyzwań oraz dążeniu do osiągania pozytywnych rezultatów, jakie wiążą się ze studiowaniem oraz przyszłą aktywnością zawodową. Wartości te należą do wyróżnionych przez Schwartza typów wartości: *bezpieczeństwo* i *władza*. Mogą być one realizowane jednocześnie, bez popadania w konflikty i sprzeczności (Schwartz, 1992, za: Brzozowski, 2002, s. 38). Połączenie tych dwóch typów wartości (*bezpieczeństwa* i *władzy*) prowadzi do unikania i przewyżczania niebezpieczeństw oraz niepewności poprzez kontrolę nad relacjami oraz zasobami (Schwartz i Bilsky, 1987; za: Ossowska, 2008, s. 121). Można zatem zauważyć tu dążenia w kierunku umacniania siebie i bycia osobą, której nie definiuje słabość czy deficyt niepełnosprawności, ale to, że jest się osobą wykształconą, dobrym przyjacielem, mającym uznanie i szacunek społeczny. Już uzyskanie dyplomu wyższej uczelni przez osobę z niepełnosprawnością wpływa na zmianę sposobu jej percepcji przez otoczenie. Niepełnosprawność staje się wówczas relatywnie mniej istotna, a na pierwszy plan wysuwa się osiągnięcie człowieka – ukończenie studiów wyższych (Pilecki i in., 2000, s. 108).

Inną perspektywę dążeń prezentują osoby dostrzegające wartość swojego życia w osiągnięciach i sukcesach osobistych, należących do wartości *samostanowienie*. Samostanowienie wiąże się ze stawianiem sobie własnych celów, także tych codziennych związanych z dążeniem do samodzielności, doświadczaniem satysfakcji z radzenia sobie, aż po podejmowanie studiów i poszukiwanie drogi do budowania własnej niezależności. Dostrzega się dużą wagę nadawaną konkretnym rozwiązaniom wspierającym, prawu do ich uzyskania i życzliwej pomocy jako warunków koniecznych do tego, by móc niezależnie realizować swoje cele i w tym doświadczać wartości własnego życia.

W badaniach Maureen E. Angell i wsp. (2010, s. 73) wykazano, że przypadku osób z niepełnosprawnością samostanowienie ma duże znaczenie w prowadzeniu

spełnionego życia, natomiast sama możliwość doświadczania samostanowienia ma dla nich większe znaczenie niż osiągnięcie sukcesu. Osoby te wykazują przy tym znaczną determinację do przezwycięzania przeszkód i posiadanych ograniczeń. Uzasadnione jest wspieranie autonomii i tworzenie warunków do niezależnego życia osób z niepełnosprawnością. Ważne są przy tym wspierające relacje społeczne, których niedostatki mogą negatywnie rzutować na stateczną ocenę życia jako wartościowego.

Studenci upatrują także wartość swojego życia w możliwości doświadczania radości z życia, z tego, co robią, w czym uczestniczą. Odwoływanie się do wartości należących do wiązki *hedonizm* (wyrażający się w zaspokajaniu własnych potrzeb i czerpaniu z tego przyjemności, dążeniem do przyjemności, pobyżaniem sobie i cieszeniem się życiem) w połączeniu ze *stymulacją* (mającą wyraz w potrzebie zmian, poszukiwaniu nowości, prowadzeniu ekscytującego życia) wskazuje na potrzebę doznawania przyjemnych odczuć i przeżyć (Ossowska, 2008, s. 119–120). Watro wskazać, że w sytuacji wyboru wartości subiektywnie najważniejszych na plan pierwszy mogły być wysuwane te wartości, które wiążą się z jakimś brakiem (Oleś, 2002, s. 58). Stąd uzupełnianie niedoboru w zakresie przyjemnych odczuć może mieć szczególnie istotne znaczenie dla osoby doznającej przykrych i bolesnych przeżyć.

Tak zidentyfikowane dążenia studentów z niepełnosprawnością, opierające się na wartościach związanych z budowaniem poczucia bezpieczeństwa, akceptacji, szacunku i uznania społecznego, możliwości samostanowienia i osiągania satysfakcji życiowej, należą do często wskazywanych potrzeb, gdy poruszana jest kwestia podejmowania działań wspierających. W aktualnym podejściu w pedagogice specjalnej na pierwszy plan wysuwają się działania ukierunkowane na otoczenie osoby niepełnosprawnej i tworzenie warunków umożliwiających jej satysfakcjonujące życie (Krause, 2009, s. 15). Odwoływanie się do preferowanych wartości studentów z niepełnosprawnością pozwala na dopasowanie się do ich indywidualnych oczekiwań i dążeń oraz zwiększanie satysfakcji z oferowanych im działań wspierających.

Bibliografia

- Angell, M.E., Stoner, J.B., Fulk, B.M. (2010). Advice from adults with physical disabilities on fostering self-determination during the school years. *Teaching Exceptional Children*, 42(3), 64–75.
- Brzozowski, P. (2002). Uniwersalność struktury wartości: koncepcja Shaloma H. Schwartza. *Roczniki Psychologiczne*, 5, 27–52.
- Byra, S. (2014). Paradoks niepełnosprawności – w kręgu tezy i antytezy. *Niepełnosprawność – Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, (15), 11–28.

- Chudy, W. (1987). Sens filozoficzny kondycji człowieka niepełnosprawnego. *Studia Philosophiae Christianae*, 23(2), 5–24.
- Dziewiecki, M. (1998). Wychowanie ku wartościom. *Wychowawca*, (9), 4–6.
- Krause, A. (2009). Teoretyczne i empiryczne problemy pedagogiki specjalnej. Zarys obszarów badawczych. *Niepełnosprawność*, (1), 9–24.
- Łobocki, M. (2006). *Teoria wychowania w zarysie*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Mariański, J. (2021). Wartości życia codziennego a sens życia – zmienne relacje. *Zeszyty Naukowe KUL*, 64(1–2), 163–184.
- Marszałek, L. (2007). Społeczny kontekst niepełnosprawności. *Seminare*, 24, 339–353.
- Oleś, P. (2002). Z badań nad wartościami i wartościowaniem.: niektóre kwestie metodologiczne. *Roczniki Psychologiczne*, 5, 53–75.
- Ossowska, J. (2008). Wartości, cele i obraz Ja u młodzieży przystosowanej i nieprzystosowanej społecznie (cz. 1: Młodzież przystosowana i nieprzystosowana społecznie wobec wartości zgodnych z teoria Shaloma Schwartz). *Pieniądze i Więź*, 2(39), 115–134.
- Pilecki, J., Olszewski, S., Parys, K. (2000). Kształcenie osób niepełnosprawnych w szkole wyższej – możliwości i ograniczenia. W: A. Rakowska, J. Baran (red.), *Dylematy pedagogiki specjalnej* (s. 107–113). Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Sagiv, L., Schwartz, S.H. (2000). Value priorities and subjective well-being: direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology*, 30(2), 177–198.
- Sakowicz-Boboryko, A., Wyrzykowska-Koda, D., Otapowicz, D. (2017). Wartość edukacji w życiu studentów pełnosprawnych oraz studentów z niepełnosprawnością. *Niepełnosprawność – Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, (27), 144–155.
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
- Strózik, T. (2014). System wartości a ocena jakości życia młodzieży akademickiej w świetle badań ankietowych studentów uczelni Poznania. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 2(2), 5–23.
- Sulek, A. (1983). Wartości życiowe dwóch pokoleń: dokument z lat siedemdziesiątych. *Kultura i Społeczeństwo*, 27(2), 73–87.
- Sztobryn-Giercuskiewicz, J. (2016). *Alter idem* – student z niepełnosprawnością w systemie szkolnictwa wyższego. W: E. Zakrzewska-Manterys, J. Niedbalski (red.), *Samodzielni, zaradni, niezależni. Ludzie niepełnosprawni w systemie polityki, pracy i edukacji* (s. 99–145). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szymczyk, J. (2011). Przemiany wartości i więzi we współczesnym społeczeństwie polskim. W: P. Kawalec, A. Błachut (red.), *Odpowiedzialność społeczna w innowacyjnej gospodarce* (s. 299–319). Wydawnictwo KUL.